

Философията
на образованието
и образованието
по философия

ФИЛОСОФИЯТА НА СПОРТА
КАТО АСПЕКТ ОТ ФИЛОСОФИЯТА
НА ОБРАЗОВАНИЕТО

Боряна Ангелова-Игова*

PHILOSOPHY OF SPORT
AS AN ASPECT
OF THE PHILOSOPHY OF EDUCATION

Boryana Angelova-Igova

Abstract: The philosophy of education interprets, discusses and criticizes various educational policies and strategies. One of the important missions of modern education is the development of critically thinking citizens possessing general culture, intellect and reflexivity of thought. Quality education presupposes the establishment of conditions for the development of these important educational characteristics through the teaching of humanities and social sciences and their improvement and enrichment in the research aspect. This article aims to acquaint Bulgarian intellectual community with a relatively new philosophical direction, such as the philosophy of sport and to clarify the meaning and mission of this philosophy in the broader field of philosophy of education.

Keywords: Philosophy of Sport, Philosophy of Education, Sport Studies, Ethics.

Философията на образованието интерпретира, обговаря и подлага на критика различни образователни политики и стратегии. Една от важните мисии на съвременното образование е развиването на мислещи критично граждани, разполагащи с обща култура, интелект и рефлексивност на мисълта. Качественото образование предполага създаването на условия тези важни образователни характеристики да се развиват посредством преподаването на хуманитарни и социални науки и тяхното усъвършенстване и обогатяване

---

* **Боряна Ангелова-Игова** – доцент, доктор, НСА „Васил Левски“;
e-mail: igovab@gmail.com

в научноизследователски аспект. Настоящата статия има за цел да запознае българската интелектуална общност с едно относително ново философско направление, каквото е философията на спорта и да изясни значението, мястото и мисията на тази философия в по-широкото поле на философията на образованието.

Кризата в университетското образование

В съвременните социални условия все по-остро се поставя въпросът за качеството на обучение и за организацията на учебния процес във висшите училища с цел тяхното адаптиране и оцеляване в условията на пазарната икономика (Милева, 2002). Това кара в някои случаи университетските ръководства да действат хаотично, без оглед на традициите и нуждите на съответните университети. От това потърпевши са хуманитарните и социалните науки, които в българските университети бавно, но последователно намаляват като брой часове и преподавателски състав. Тази тенденция е особено видна в техническите, медицинските, военните и дори в университетите по изкуства. Причина за това е образователната политика, насочена към тясно профилиране на студентите, изтъкваща, че такава е „нуждата на бизнеса“. Този довод, подложен на по-сериозен анализ, се оказва несериозен. Никой не знае от какви кадри ще има нужда бизнесът след десет години, а необходимостта от т.нар. “soft skills”/меки умения, развивани точно от хуманитарните и социални науки, винаги са необходимост за всеки професионалист. Образователните политики на университетите следва да са насочени към изграждането на редица съвременни качества у учащите се, като находчивост, критичност, гъвкавост, умения за разрешаване на конфликтни ситуации (Милева, 2012), които се формират чрез тези науки.

Докато у нас тези дисциплини намаляват в учебните планове на висшите училища, то на „запад от Виена“, и по-специално в Оксфордския университет, през 2019 г. се създава цял нов факултет по хуманитарни и социални науки, а към техническия им факултет се отваря катедра по етика, която да се занимава с възможните етични проблеми, създадени от усъвършенстването на изкуствения интелект. Всичко това е финансирано от „бизнеса“. Милиардерът Стивън Шварцман безвъзмездно дарява на университета на Оксфорд

150 млн. британски лири, за да изгради този изцяло нов факултет по хуманитарни и социални науки. Подобни прояви има в Кеймбридж, Хумболтовия университет в Берлин и т.н. Противно на тенденцията в развитите европейски държави, в България се наблюдава т. нар от проф. Добрин Тодоров (2017) „криза на университетското дело“. В книгата си „Криза на университетското дело в България и един възможен изход от нея“ той проследява постепенното намаляване на преподавателския състав, преподаващ хуманитарни и социални науки, във висшите училища в България и съответното прекратяване на преподаването им. Според него бавното изчезване на тези дисциплини е необратим процес, защото трудно в университетските програми може да влезе отново дисциплина, която е била премахната. Подготвените кадри също драстично намаляват, а нови преподаватели по съответната дисциплина няма как да се подготвят, защото традицията на преподаване в дадения университет е прекъсната. За да поясня, ще дам пример с дисциплината „Философия“, която се преподава на студенти „неспециалисти“ – студенти, които няма да станат учители по философия, а инженери, лекари, адвокати, военни, треньори, журналисти и пр. За тях дисциплината „Философия“ се адаптира според нуждите и интересите им. Такъв е примерът с философията на спорта, която се преподава в Национална спортна академия „Васил Левски“. Това е философско направление, което се развива, от една страна, да запознава конкретно студенти спортисти, бъдещи треньори и учители по вид спорт, със същността, значението и мисията на спорта от друга страна, философията на спорта, като философско направление предполага, че ще се развива научно в рамките на университета. По същия начин философията на техниката, биоетиката, естетиката и др. са важна част от университетското образование и развиването им е принос за българската научна общност. Това са доста специфични направления, които следва да се развиват точно в специализирани университети, в които философът има преки наблюдения върху съответното културно поле. Тези философски дисциплини са изключително необходими, защото чрез тях студентите усвояват основни етични норми, важни за тяхното кариерно израстване, възпитават активно гражданско общество, развиват критическото мислене, учат студентите как да отстояват себе

си и моралните си принципи. Без хуманитарни и социални науки, университетите биха създавали обикновени изпълнители на нареждания, докато се оказва, че „елитът“ в Оксфорд се учи да управлява.

Българските университети се сблъскват и с редица нови предизвикателства. Процесите на глобализация и интернационализация изискват отвореност и толерантност към чуждите култури и това следва да е засегнато в образователните им системи, за да има преодоляване на националните бариери. Е. Милева (2012) посочва, че „в сферата на висшето образование процесът на интеграция е много динамичен в последното десетилетие и особено в годините на границата между двете хилядолетия. Образованието в световен мащаб претърпява съществени промени и поради преминаването към информационно общество“. Според Милева се налага формирането на модерно движение за образование, и в частност за висшето образование, като средство за удовлетворяване на нарасналите, разнообразни познавателни интереси на съвременната личност, за повишаване на културното равнище на обществото и за формиране на „интелектуален елит“ (Милева, 2012:17–18). Хуманитарните и социалните науки подпомагат тези процеси и особено когато са специализирани, обговарящи промените в дадената професионална област, за която се подготвя студентът, са повече от необходими.

Философия на спорта – специфичното направление на философията

Противно на очакванията философията на спорта не се появява в спортна академия. Появява се в средата на XX в. в елитен частен университет в САЩ – страната на неограничените възможности, в която спортът е сериозен обществен феномен, оказващ огромно влияние върху местното население.

През 1969 г. Пол Уейс издава книгата „Спортът: философско изследване“ (Weiss, 1971) и създава дисциплината „Философия на спорта“ в Йейлския университет. Според Уейс философите не са се занимавали с рефлексия над спорта до този момент заради снобизъм и заради пренебрежението си към всяка дейност, която поставя в основата си физическите усилия, но е крайно време философията да забележи и анализира този обществен феномен. Ин-

тересът към философията на спорта се развива бързо и в световен мащаб се появяват значителен брой книги, статии, монографии и дисертации на тази тема. Световните конгреси по философия обикновено включват и специална секция с доклади, посветени на спорта. През 1972 г. е учредена Международната асоциация на философите на спорта. Всяка година те провеждат конгреси, а броят на участниците и членовете им постоянно се увеличава.

Интересът на философите към спорта обаче започва много по-рано, още в Античността, те осъзнават важноста и общественото му влияние, а дебатът за тялото и душата е актуален още тогава. Самият Платон е двукратен олимпийски шампион по панкратион, това е първият олимпийски спорт, смесица между борба и бокс. Платон създава Академията, където сред изучаваните предмети задължително присъства и гимнастиката. Въпреки това Платон често е критикувал спортистите, че обръщат повече внимание на външния си вид, отколкото на духовното си израстване. Платон разглежда здравото човешко тяло като предпоставка за възпитанието на добродетелите и душата. Темата за спорта и неговото осмисляне продължава да вълнува и неговия ученик Аристотел. Максимата „Здрав дух в здраво тяло“ се приписва на Ювенал, но реално за първи път е произнесена още от Аристотел в смисъл на здраво тяло – здрава душа. Душата за Аристотел е „ентелехия“ на тялото. Душата е онова, което завършва-и-осъществява всяко едно тяло, притежаващо живота във възможност. При него няма понятие, което да съответства на латинското *mens*–дух. Аристотел говори за душа (псюхе) и ум (нус), който единствен, според него е безсмъртен. Точно защото душата е завършване-и-осъществяване на тялото, тя е смъртна според него, а за него безсмъртен е само интелектът, който влиза в човека при раждането му и излиза след смъртта като напълно безличностен и лишен от спомени. Латинската максима е вярна на Аристотел: *Anima sana in corpore sano*. Здрава душа в здраво тяло. И в максимата думата е „душа“ (анима), а не дух. (Гичева-Гочева, 1999).

Виждаме, че идеята за тялото, неговото трениране и развитие се обговаря още в Античността, но въпреки този интерес на древногръцките философи към тялото, за философия на спорта може да говорим едва в средата на ХХ в. След Античността следват дълги

години, в които тялото е табу за средновековните философи, а спортът се възприема като военна подготовка в мирно време. Причината за това е в самия спорт, той все още не е обществено значим. Спортът става масов, за всички, към средата на XX в., това се случва благодарение на движенията за правата на човека. Така например в Европа едва в XX в. жените получават право да гласуват, да заемат обществени длъжности, а и да спортуват наравно с мъжете. Аналогичен е примерът с чернокожите, които също стават равни на белите по закон. По същото време и работниците извоюват нормирания работен ден. След като се нормира работният ден, за първи път в човешката история масата разполага със свободно време. На работническата класа вече не се налага да работи по 12 часа тежък физически труд и следователно заниманията със спортове като футбол, ръгби, баскетбол и лека атлетика стават достъпни занимания за мнозинството хора. До този момент спортът е бил елитарно занимание, практикувано главно от мъже, принадлежащи към аристокрацията или едрата буржоазия. Друга предпоставка за развитието на т.нар. спорт за всички е и възраждането в края на XIX в. на Олимпийските игри и философията на Олимпизма на Барон Пиер дьо Кубертен. Той възражда Олимпийските игри с надеждата спортът да стане масов и да е част от образователната система на различните държави. Според философията на Кубертен спортът не трябва да е политически обусловен, не следва да носи финансова облага и трябва да е достъпен за всички. Според Кубертен народите, събирайки се на спортната площадка се опознават и по този начин предразсъдъците по между им се заличават, войните оттук нататък следва да се водят на стадиона и на тепиха, а не на бойното поле. Спортът има изключително благотворно влияние върху младежта, той дава за пример популярните по онова време английски ръгби училища на Томас Арнолд и тяхното благотворно влияние върху проблемните деца. По инициатива на Кубертен спортът започва да се преподава и в държавните училища, в този смисъл неговата философия води до реална политика. Използвайки известността на Олимпийските игри, Кубертен успява да внедри спорта в образователната система на много държави – сред първите са Англия, Франция, Германия и пр. В този смисъл спортът става съществена част от живота на

хората и обществената му значимост непрекъснато се увеличава. Логично, най-накрая спортът става обект и на философията (Ангелова-Игова, 2014).

Едва през 1939 г. излиза книгата на Йохан Хьойзинха “*Homo Ludens*”, поставяща началото на теоретичния интерес към спорта, играта и обществото. Според Хьойзинха, преди да има общество и култура човечеството е играло. Той разглежда играта „като значеща форма“, като социална функция, а разнообразните форми на играта характеризират определени житейски ситуации. Хьойзинха противопоставя играта и спорта, като смята, че спортът е станал прекалено сериозен и комерсиален и в този смисъл се е отделил от ритуала и празника, съпътстващи игровите форми. (Хьойзинха 2000) Анализът на Хьойзинха е силно повлиян от Шилеровите „Писма за естетическото възпитание на човека“ и макар книгата му да се радва на изключителна популярност и за пореден път да обръща философския интерес към проблемите на играта, тялото и спорта, на този етап още не може да твърдим, че е налице подобно направление във философията.

През 70-те години на ХХ в. Роже Кайоа доразвива някои от идеите на Хьойзинха и прави следващата важна крачка в разбирането на спорта, и по-специално опитва не само да отграничи спорта от играта, но да изясни изначалните цели в спорта. В книгата *Man, Play and Games* (Caillois, 2001) той разграничава четири вида основни игри на базата на успеха, който целят. Според него има две общокултурни игри, каквито са *mimicry* – подражание, *alea* – жребий, късмет, и две спортни игри, каквито са *agon* – състезание и *ilinx* – баланс, равновесие. Общокултурните игри – *mimicry* и *alea* – отразяват две съставни части от разбирането ни за култура, а именно подражание имаме там, където основна цел и търсен резултат е копирането на даден образ, поведение и/или хабитат. В човешката култура, за Кайоа, това са театърът, киното, балетът, модерните танци, визуалните изкуства и т.н. *Alea* – късметът, е нещо, което не зависи нито от интелектуалните, нито от физическите качества на играчите, но в много случаи е решаващо за резултата. Кайоа свежда всички спортове до два основни: *agon* – състезание, и *ilinx* – баланс. И тук той изхожда от целта на играта и постигнатия успех. В единия

случай агоналната игра цели надмощие над другия – човек, отбор, държава – и е невъзможна без съперник. Успехът в този случай е всеки вид налагане над другия/те, но в смисъла, който играта задава. Моралното превъзходство, естетическото удоволствие, честната игра и пр. са второстепенни, защото в случаите на агон е най-важна победата и то срещу конкретен съперник. В случаите на *ilinx* успехът се разбира по-съвсем различен начин. Тогава се цели победа над самия себе си, успехът не зависи от другите, целта не е да се победи другият, а да се извърши вид постижение, например да се изкачи висок връх, да се вдигне тежък предмет, да се скочи нависоко и т.н., но без задължително този рекорд да е съпоставим с други. Разбира се, и четирите вида игри влизат във взаимодействие и са определящи за това, което наричаме успех в спорта и играта.

Колкото по-професионален става спортът и колкото повече се отделя от играта и културата, толкова повече агонът, в неговия най-общ смисъл, като надмощие над другия – отбор, съперник, държава, съюз и т.н., става водещ. Стига се дотам, че към днешната дата *ilinx*, *alea*, *mimicry* се разбират по-скоро като придатък на агон и/или част от спорт в свободното време, където спортът е забавна игра, практикувана за удоволствие. В този смисъл можем да разделим успеха в спорта на два вида, субективен и обективен: в първия случай имаме за основна цел удоволствието от самата игра, от постижението и превъзходство над другите на ниво естетическо изпълнение и преживяване – още по-силно става това удоволствие, когато е възвишено, „извоювано след не-удоволствие“ (Борисова, 2017: 111) и трудности по пътя на победата; във втория доминантно е постигането на конкретната цел – златен медал, първенство, рекорд, като изпълнението на тази цел е напълно достатъчна, без оглед на последиците.

Следващият тласък в осмислянето и анализирането на спорта безспорно дава Пеир Бурдийо. През 80-те години на ХХ в. Пиер Бурдийо прави едни от първите анализи, отнасящи се до спорта. Според него теоретизирането на спорта е трудна задача, защото спортът е вече обособила се автономна област, доста капсулирана и затворена в себе си. Спортистите според него много добре познават практическата страна на спорта, но нямат отношение към теоретичното опи-

сание на дейността им. За да се разбере спортът, той предлага да не го разделяме на отделни части – спортове, а да се изучава мястото, което „той заема в пространството на спортовете“ (Бурдийо, 1993: 179). Това място се определя от контингента на практикуващите го, включващ техния брой, броя и отношенията, както и взаимодействията, на телата на спортуващите. Така се налага възприемане на даден спорт и на мястото му в социалната йерархия според отношението към тялото. Контактните спортове се възприемат като по-„народни“, практикувани главно от работниците, а при неkontaktните водеща е ролята на стратегията и интелекта. Бурдийо отчита и факта, че тези възприемания се променят във времето и подобни обобщения не са статични. Бурдийо обобщава тази си идеи в т.нар от него „дух на тялото“ (Бурдийо, 1993: 191). В този термин той доразвива тезите на Маркс и Фуко за необходимостта от телесна дисциплина в индустриалните предприятия, колежаите, църквата, армията и ги свързва с професионалния спорт. Послушанието според Бурдийо е вяра, „а вярата е това, което тялото прави, дори когато умът казва ‘не’“ (Бурдийо, 1993: 191). Основната цел на дисциплината в спорта е да накара тялото да се отдели от своя „ум“, т.е. спортът се превръща в „начин да получиш от тялото една принадлежност, която умът може да отхвърли. (...) Телесната дисциплина е инструмент парекселанс на всеки вид ‘опитомяване’“ (Бурдийо, 1993: 191). „Да накараш някой да танцува“, означава да го притежаваш. Колективните телесни практики, по думите на Бурдийо, символизируют социалното и допринасят за неговото „соматизиране“, „чрез телесния и колективен *mimesis* на социалната оркестрация целят да засилят тази оркестрация“ (Бурдийо, 1993: 191).

В България философията на спорта се развива главно в НСА „Васил Левски“ от доц. Живко Проданов. Основополагаща в това отношение е книгата му „Философски очерци за спорта“, която излиза през 2005 г. От 2010 г. студентите в НСА, бакалаври от ТФ, и УФ изучават като задължителна дисциплина философия и философия на спорта. Темите, които те разглеждат, са: Човешката агоналност, Възникване на спортния агон, Подтикът за придобиване в спорта, Културна локализация на спорта, Моралният статус в спорта, Илюзорният успех в спорта, Спортсменство, Философията на Олим-

пизма между мита и реалността, По склона на безнравствеността, Себепознание в спорта. Философията на спорта засяга много от темите на приложната етика и моралната философия, въпросите за честната игра, употребата на допинг, дори генното инженерство се свързват именно с тези направления на философията. Темите за плуралистичния характер на игрите, видовете игри, значението на спорта, ролевите модели на елитните спортисти и пр. въпроси засягат социалната философия.

Философията на спорта е важна част от образователния процес в спортните академии у нас и по света, но както видяхме от краткото представяне на основните въвеждащи идеи за спорта, осмисленото и рефлексивно мислене за спорта е съществена част от проблемните полета, обект на хуманитарните и социални науки. Маршал Маклуан смята, че спортът е микрокосмос на обществото, в което се развива, и наблюдавайки промените в него може да си направим извод за живота и ценностната система на хората, занимаващи се с него.

Особено важно е специалистите, желаещи да се посветят на спорта професионално, не само като състезатели, но и като ръководни кадри, учители и треньори, да осъзнаят целите на спорта и проблемите, които безспорно ще срещнат в бъдещата си кариера. Това е и самата философия на образованието. Върху този проблем се е изписало много, като се започне от Хьойзинха, който в *Homo Ludens* (Хьойзинха, 2001) страда за изгубеното удоволствие в спорта за сметка на победата на всяка цена, и се стигне до съвременните философи на спорта, като Джим Пари и Жил Лекоск (Lecocq, 2020), които разбират спорта като спектакъл – като представление, откъснат от „реалния“ живот, но по-близо до училището отколкото до изкуството, защото в спорта не би трябвало да има нищо изкуствено. Спортът за Джим Пари (Parry, 2012) е училище по морал, той може да покаже на практика човешките добродетели, като честна игра, уважение към противника и правилата на играта, към публиката и пр. Когато в спорта наяве излиза неморално действие, например удар под кръста, неприличен жест, обида на съотборник, малцинствена група и пр., нарушението веднага излиза наяве, бива моментално санкционирано – както от съдията, така и от публика-

та. Според Пари именно в тези моменти зрителите, а и самите играчи/спортисти, имат възможност да преосмислят поведението си и да го коригират според моралните норми на играта, а не според зададените цели. Успехът в този случай е постигнатият катарзис, защото спортът е единствената сфера от живота, в която може да постъпиш нечестно, неморално, да бъдеш моментално наказан и в същото време да можеш да преосмислиш постъпката си и съответно да се поучиш от грешката си, като всичко това се случва в една „вторична реалност“, в която грешката не е толкова фатална, колкото би могла да е в реалността. Същевременно в контекста на естетическото преживяване удоволствието от играта, или вътрешният успех независимо от външната развръзка на играта, намира своето общо потекло със съзерцанието и творчеството в „най-вътрешния извор на съзнанието“ (Борисова 2019: 57) – в този план играчът/спортистът чрез действията си в спорта, било мимолетен пик в постиженията, или небивала и славна победа, вътрешно преживява удоволствието от своето единение с грациозността на изпълнението си и съответно – от своето действие като творческо, тъй като красотата в него твори нови граници за възможностите на човешкото тяло и издръжливостта на волята.

Успехът в спорта има различни измерения. За да го опише, Жил Лекок (Lecocq, 2020) дава метафора с кактуса, който за едни е бодлив и има единствено значение, когато от него се приготвя напитка, но за други е преди всички декоративно цвете. С тази метафора можем да опишем и дилемите в днешната философия на образованието. За едни тя следва да е утилитарна, прагматична и да носи количествени дивиденди, за други тя следва да е дълбоко хуманна, обърната към добруването и хармонията в обществото.

ЛИТЕРАТУРА / REFERENCES

Ангелова-Игова, Б. 2014: Ангелова-Игова, Б. Философията на спорта – приложна и/ или социална философия, В: *Философията в следпостмодерна ситуация – приложения и перспективи*. Велико Търново: УИ „Св.св. Кирил и Методий. // **Angelova-Igova, B. 2014:** Angelova-Igova, B. *Filosofiyata na sporta – prilozhna i/ ili sotsialna filosofiya*, V: *Filosofiyata v sledpostmoderna*

situatsiya – prilozheniya i perspektivi. Veliko Tarnovo: UI „Sv. sv. Kiril i Metodiy.

Ангелова-Игова, Б. 2017: Ангелова-Игова, Б. *Изобретяването на човека-машина. Тялото на спортиста*. София: ИК Критика и Хуманизъм. // **Angelova-Igova, B. 2017:** Angelova-Igova, B. *Izobretyaneto na choveka-mashina. Tyaloto na sportista*. Sofiya: IK Kritika i Humanizam.

Борисова, С. 2017: Борисова, С. *Граници на естетическото съзнание*. София: Парадигма. // **Borisova, S. 2017:** Borisova, S. *Granitsi na esteticheskoto saznanie*. Sofiya: Paradigma.

Борисова, С. 2019: Борисова, С. *Естетика на тишината и мълчанието*. София: ИК Гутенберг. // **Borisova, S. 2019:** Borisova, S. *Estetika na tishinata i malchanieto*. Sofiya: IK Gutenberg.

Бурдийо, П. 1999: Бурдийо, П. *Казани неща*. София: СУ „Св. Климент Охридски“. // **Burdiyo, P. 1999:** Burdiyo, P. *Kazani neshta*. Sofiya: SU „Sv. Kliment Ohridski“.

Гичева-Гочева, Д. 1999. Новите опити върху Аристотеловия телеологизъм. София: Лик.//

Милева, Е. 2002: Милева, Е. Тенденции в развитието на образованието и спортното образование. В: *Спорт и наука*, 4, 61–65. // **Mileva, E. 2002:** Mileva, E. *Tendentsii v razvitiето na obrazovaniето i sportnoto obrazovanie*. V: *Sport i nauka*, 4, 61–65.

Милева, Е. 2007: Милева, Е. Интернационализация на висшето спортнопедагогическо образование – европейски измерения, – В: *Личност. Мотивация. Спорт*, том 12, София: НСА ПРЕС, 186–191. // **Mileva, E. 2007:** Mileva, E. *Internatsionalizatsiya na vissheto sportnopedagogicheskoto obrazovanie – evropeyski izmereniya*, – V: *Lichnost. Motivatsiya. Sport*, том 12, Sofiya: NSA PRES, 186-191.

Милева, Е. 2012: Милева, Е. *Европейски измерения на спортнопедагогическото образование*. София: Авангард Прима. // **Mileva, E. 2012:** Mileva, E. *Evropeyski izmereniya na sportnopedagogicheskoto obrazovanie*. Sofiya: Avangard Prima.

Минева, С. 2007: Минева, С. *Постмодерни дискурси на етиката*. София: Фабер. // **Mineva, S. 2007:** Mineva, S. *Postmoderni diskursi na etikata*. Sofiya: Faber.

Проданов, Ж. 2015: Проданов, Ж. *Философски очерци за спорта*. София: НСА Прес. // **Prodanov, Zh. 2015:** Prodanov, Zh. *Filosofski ochertsy za sporta*. Sofiya: NSA Pres.

Тодоров, Д. 2017: Тодоров, Д. *Криза на университетското дело в България и един възможен изход от нея*. София: ИК „Св. Иван Рилски“. // **Todorov, D. 2017:** Todorov, D. *Kriza na universitetskoto delo v Balgariya i edin vazmozhen izhod ot neya*. Sofiya: IK „Sv. Ivan Rilski“.

Хьойзинха, Й. 2001: Хьойзинха, Й. *Homo Ludens*. София: Захари Стоянов.// **Нюозинха, У. 2001:** Нюозинха, У. *Homo Ludens*. Sofiya: Zahari Stoyanov

Caillois, R. 2001. *Man, Play and Games*. University of Illinois Press

Lecocq, G. 2020. *Le corps blessé: un lieu de conversion, un moment de vérité, une ouverture vers les mémoires du corps* In: *Manuel d'émersionologie. Apprends le langage du corps*. Paris: Editions Mimesis.

Parry, Jim. 2012. *The Power of Sport in Peacemaking and Peacekeeping*. In: *Sport and Society, Cultures, Commerce, Media, Politics* 15/6 775–787.